

4. CEPY BOJOWE

Najbardziej naturalne uzbrojenie plebejskiej piechoty stanowią wszelkiego typu narzędzia, którymi ludzie niższego stanu posługiwali się przy codziennych pracach. Niewątpliwym atutem takiej broni było to, że nie wymagała długotrwałego szkolenia żołnierzy w zakresie posługiwania się nią w warunkach bojowych. Od takiego oręża nie stronili także najznamienitsi rycerze, czego przykładem jest ilustracja z poematu autobiograficznego *Freydal* Maksymiliana I, przedstawiająca cesarza w pojedynku na cepy (Anglo 2000, ryc. 12).

Cepy bojowe na ogół charakteryzowały się wzmocnioną konstrukcją zarówno dzierzaka, jak i bijaka. Często okuwane były stalą, jednak nie stanowiło to reguły. Najstarsze źródło śląskie, w którym uwzględniono najprawdopodobniej cepy bojowe pod nazwą *fleb(e)llum*, to spis uzbrojenia cechów brzeskich z 1368 r. (Goliński 1990, s. 35).

Zaopatrzone w stalowe okucia lub bijak był z pewnością *yserin flegil* ze wspomnianego inwentarza uzbrojenia mieszczan legnickich z początku XV w. (Schönborn 1942, s. 67). Dobrze udokumentowane źródłami historycznymi jest użycie cepów bojowych w piechocie śląskiej doby husyckiej (Goliński 1990, s. 25).

Początkowo badacze czescy uważali, że dopiero czasy husyckie rozślawiły cepy bojowe, które na początku rewolucji nie różniły się w żaden sposób od narzędzi rolniczych (Wagner i inni 1957, s. 52-53). Weryfikację, zwłaszcza ostatniej części tego twierdzenia, przyniosły badania archeologiczne zamku Lelekovice na Morawach, zdobytego przy udziale mieszczan Brna na samym początku XV w. (Unger 1991, s. 271). Na stanowisku tym odkryto trzy okucia cepa bojowego, z których jedno było obręczą środkową z tkwiącymi w niej kolcami. Użycie cepów bojowych przy zdobywaniu tego zamku dodatkowo potwierdzono źródłami historycznymi (Unger 1991, s. 275, ryc. 2).

Egzemplarz z bijakiem zaopatrzonym w kolce widnieje na malowidłach ściennych z 2. ćw. XV w., w kościele parafialnym w Pogorzeli, pow. gostyński (Goliński 1990, s. 51-52).

Na obecnym etapie badań trudno zidentyfikować cepy bojowe w kolekcjach muzealnych, które mogłyby być związane ze Śląskiem. Przed II Wojną Światową w Museum für Kunstgewerbe und Alterthümer we Wrocławiu przechowywano dwa XV-wieczne zabytki omawianej kategorii, odkryte w październiku 1860 r. na strychu Ratusza Wrocławskiego (EK ABTH C u E, nr inw. 4567). Obydwa miały odłamane dłuższe części dzierzaków. Na fryzie południowej ściany tego ratusza przedstawiono dwóch cepników, których broń zaopatrzona jest w bijaki pozbawione kolców i obręczy, rozszerzające się w kierunku końca (ryc. 189a). Bijak późnośredniowiecznego cepa bojowego o podobnym kształcie (ryc. 189b), wyposażony w niewielkie kolce, znajduje się w Muzeum Zagłębia w Będzinie (Swaryczewski, Ścibałło 1979, nr kat. 62). W austriackim malarstwie miniaturowym z lat 30. XV w. cepy z tak uformowanym bijakiem występują w rękach husytów (Wagner i inni 1957, cz. V, tabl. 38.3).

Inną odmianą, najprawdopodobniej z przełomu XV/XVI w., są cepy o bijakach okutych podłużnymi, tordowanymi prętami, spiętymi trzema kolczastymi obręczami. W dawniejszej literaturze, znaleziska takiej broni z terenu Czech łączone były z Husytami (Denkstein, 1953/55, ryc. 14). Podobne cepy namalowano na ołtarzu z lat 1508-1517, z kościoła św. Jakuba w Levoca na Słowacji (Cidlinska 1989, s. 50) oraz na wrocławskim epitafium Matheusa Kuchlera z 1522 r. (ryc. 189d). Reprezentantem tego typu wśród zachowanych zabytków (ryc. 189c) jest okaz z Muzeum Narodowego we Wrocławiu (nr inw. IX-640). Analogiczne cepy mają często spiralnie nawinięte, taśmowate okucie dzierzaka, jak np. cep przedstawiony w scenie *Ecce Homo* na ołtarzu z lat 1515-1525, w kolekcji Muzeum Sztuki w Koszycach (por. www.imareal.oeaw.ac.at, nr fot. 7012362) oraz zabytek z Muzeum Narodowego w Pradze (nr inw. 36) (Wagner i inni 1957, cz. V, tabl. 38.4). Inne okazy mają dzierzaki okuwane parą długich wąsów, jak egzemplarz o nr inw. 21 z tej samej kolekcji.

Podobnie jak w przypadku wekier, znaleziska świadczące o użytkowaniu cepów na Śląsku pozostają w tej chwili nierozpoznane.